

Opstellen van een indicatorenset over de perceptie, houdingen en gedragingen van Vlamingen met betrekking tot het milieu

Veerle Beyst

Studiedienst van de Vlaamse Regering

Vlaamse overheid

Opstellen van een indicatorenset over perceptie, houdingen en gedragingen van Vlamingen met betrekking tot het milieu

Veerle Beyst

Samenstelling
Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR)

Veerle Beyst

Begeleidingsgroep
Marc De Decker, Jeroen Van Looy, Ludo Vanongeval, departement Leefmilieu, Natuur en Energie
Nathalie De Wolf, VMM - MIRA
Ann Van Herzele, Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
Guy Pauwels, Studiedienst van de Vlaamse Regering

Leescomité
Ann Carton, Josée Lemaître, Jan Pickery, Guy Pauwels, Studiedienst van de Vlaamse Regering

Verantwoordelijke uitgever
Josée Lemaître
Administrateur-generaal
Boudewijnlaan 30 bus 23
1000 Brussel

Lay-out cover
Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid
Communicatie
Patricia Van Dichel

Druk
Agentschap voor Facilitair Management

Depotnummer
D/2012/3241/211

<http://www.vlaanderen.be/svr>

Inhoudstafel

1. Inleiding.....	2
2. Bronnen	2
3. Theoretisch model SCV-milieumodule	3
4. Statistische methodes	5
5. Indicatoren.....	6
5.1. Voorwaarden voor indicatoren.....	6
5.2. Indicator over milieukennis.....	7
5.3. Indicator over milieuattitude.....	8
5.4. Indicator over gedragsintenties	12
5.5. Indicator over milieugedrag	15
5.6. Indicator over milieuhinder	19
5.7. Indicator over sociaal draagvlak voor natuur	21
5.8. Indicator over milieubeleidsevaluatie.....	22
6. Samenvatting	23
Referentielijst	25
Bijlage 1: Milieumodule SCV-survey 2010.....	26

1. Inleiding

Her en der worden er indicatoren met betrekking tot **milieubesef** en **milieugedrag** gerapporteerd maar een wetenschappelijk onderbouwde en gedragen set van indicatoren bestaat momenteel niet. In het milieujaarprogramma van het Departement Leefmilieu, Natuur en Energie (ter opvolging van MINA-3¹ en MINA-3+²) werden twee indicatoren gerapporteerd: 'bereidheid om een financiële inspanning voor het milieu te leveren' en 'milieuvriendelijke gedragingen'. Bij de natuurindicatoren van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek wordt de indicator 'bezoek aan bossen en natuurgebieden' gebruikt als indicator voor het publieke draagvlak voor natuur. Bij MIRA (Milieurapport Vlaanderen) rapporteert men voorlopig geen indicatoren met betrekking tot milieubesef en -gedrag maar is men wel vragende partij voor een dergelijke set.

In het huidige Milieubeleidsplan 2011-2015 (MINA 4³) wordt zowel in de doelstellingen als in de maatregelenpakketten gewezen op de nood aan indicatoren die de houding ten aanzien van het milieu en het feitelijke milieugedrag kunnen meten.

De doelstellingen uit het MINA-plan 4 luiden als volgt: 'Vlamingen dragen zorg voor en appreciëren hun leefomgeving. Het milieubewustzijn is versterkt en het maatschappelijke draagvlak voor het milieubeleid vergroot. Individuen, groepen en sectoren kunnen inschatten hoe milieuverantwoord zij functioneren en passen hun gedrag aan. Door een coherente natuur- en milieueducatie en door alle actoren voldoende te betrekken ontstaat een gedeelde verantwoordelijkheid. Op korte termijn verhoogt de Vlaamse overheid het aantal partnerschappen met bedrijven, organisaties en burgers. Het milieuverantwoord gedrag bij burgers en het bedrijfsleven neemt significant toe. Het maatschappelijke gedrag wordt op systematische wijze opgevolgd'.

Het MINA-plan 4 stelt voor om de volgende indicatoren te ontwikkelen om de bovenvermelde doelstellingen op te volgen: milieubesef bij Vlamingen, bereidheid tot milieubewust gedrag, feitelijk milieubewust gedrag, draagvlak bij actoren en middenveld. Voor de eerste drie indicatoren stelt het MINA-plan voor de SCV-survey⁴ (sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen) als bron te gebruiken.

In dit rapport ontwikkelen we een onderbouwde set van indicatoren over de perceptie, houdingen en gedragingen met betrekking tot het milieu. Als bron wordt voornamelijk de SCV-survey gebruikt maar ook de milieumodule van de internationale ISSP-survey⁵.

De indicatorenset wordt integraal aangeboden op de website van de Studiedienst van de Vlaamse Regering (<http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Pages/default.aspx>). Een aantal indicatoren zal gebruikt worden voor de opvolging van het huidige milieubeleidsplan (MINA 4). De indicatoren zullen door de Studiedienst van de Vlaamse Regering op regelmatige basis geactualiseerd worden, naargelang de noodzaak en de relevantie van een actualisering.

2. Bronnen

De survey sociaal-culturele verschuivingen (SCV) van de Studiedienst van de Vlaamse Regering wordt sinds 1996 jaarlijks georganiseerd als een face-to-face-enquête bij ongeveer 1.500 personen

¹ MINA-3: Milieubeleidsplan 2003-2007

² MINA-3+: Milieubeleidsplan 2008-2010

³ <http://www.lne.be/themas/beleid/mina4/leeswijzer/publicaties/milieubeleidsplan2011-2015.pdf>

⁴ Survey sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen, voor meer uitleg zie: <http://www4.vlaanderen.be/sites/svr/Enquetes/Pages/Enquetes.aspx>

⁵ International Social Survey Programme, voor meer uitleg zie: <http://www.issp.org>

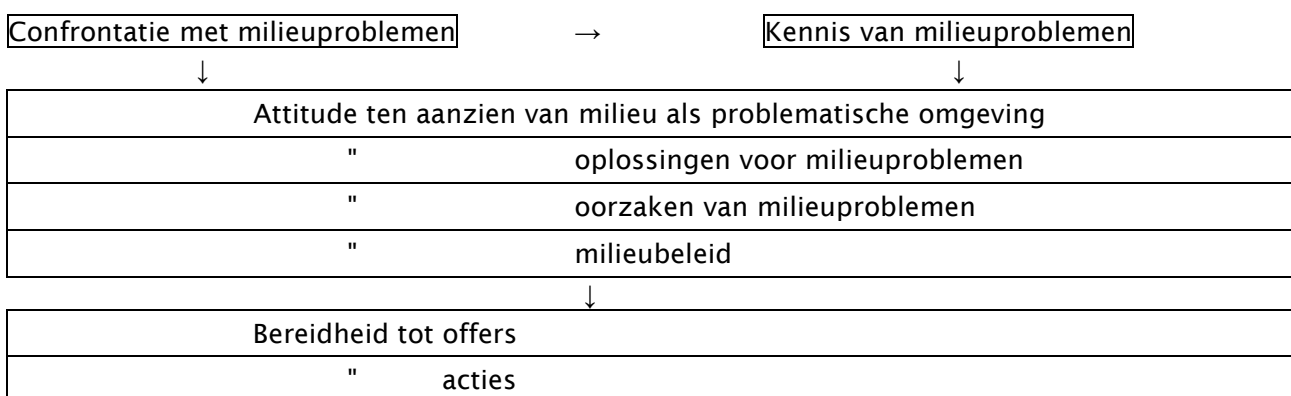
wonende in het Vlaamse Gewest of Nederlandstalige inwoners van het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest. De survey omvat een jaarlijks terugkerende algemene module met onder andere vragen over sociaaldemografische kenmerken, een variabel periodiek gedeelte en een variabel ad-hoc gedeelte dat focust op een specifiek beleidsthema. In 2010 werd de milieumodule opnieuw opgenomen in het variabele periodieke gedeelte. Deze set milieuvragen maakte ook al in 1996, 2000 en 2005 deel uit van de vragenlijst. Er is gestreefd naar een zo groot mogelijke overeenkomst in de vragen tussen de verschillende jaren zodat vergelijking in de tijd mogelijk is. Toch komen niet alle vragen in alle jaren aan bod en vermits ook het milieubeleid en de milieuwetgeving over de jaren heen wijzigen, werden sommige vragen aangepast of verwijderd en andere toegevoegd.

De ISSP is een jaarlijks programma van cross-nationale samenwerking (48 landen waaronder Vlaanderen als enige regio tot 2011). Elk jaar wordt een module uitgewerkt rond een topic dat belangrijk is voor sociaalwetenschappelijk onderzoek. De milieumodule werd afgenomen in 1993, 2000 en 2010. In Vlaanderen werd deze milieumodule voor het eerst afgenomen in 2010. De ISSP is een schriftelijke bevraging. Voor Vlaanderen wordt de vragenlijst achtergelaten bij de respondenten van de SCV-survey. Vanaf 2012/2013 zal de ISSP-vragenlijst, in overleg met het Waalse instituut IWEPS, tweejaarlijks worden bevraged onder de vorm van een postenquête. Wellicht zal de milieumodule van ISSP in 2020 herhaald worden.

3. Theoretisch model SCV-milieumodule

In de eerste milieumodule van de SCV-survey in 1996 wou men 2 zaken omvatten namelijk de *attitude* ten opzichte van het milieu en het *milieugedrag*. Milieu wordt daarbij beschouwd als het *natuurlijke milieu*, zijnde de wisselwerking tussen de mens enerzijds en bodem, water en lucht anderzijds. Het gaat dus niet over het artificiële milieu (bebouwing en dergelijke). Het begrip "*beseft*" wordt volgens Ackaert & Swyngedouw (1998) maar zelden gehanteerd in de sociale wetenschappen. Doorgaans gebruikt men het min of meer equivalente begrip "*attitude*". Een *attitude* bestaat volgens Schreurs & Nelissen (1975) uit een cognitieve (kennis), een affectieve (gedachten en gevoelens) en een gedragscomponent. Toegepast op milieu kan een *attitude* gedefinieerd worden als het geheel van gedachten en gevoelens ten aanzien van het milieu die al dan niet tot een bereidheid voor het leveren van offers of acties ten voordele van het milieu leiden. Volgens Schreurs & Nelissen (1975) zijn deze *attitudes* het gevolg van de confrontatie met milieuproblemen en de kennis hieromtrent.

Op basis van bovenstaande uiteenzetting werd de milieumodule van de SCV-survey in 1996 volgens het onderstaande schema opgesteld en nadien in 2000, 2005 en 2010 herhaald:

Dit schema werd als volgt geoperationaliseerd (de nummers van de vragen vermeld tussen haakjes komen overeen met de vragen uit de milieumodule 2010, zie bijlage 1).

- Confrontatie met milieuproblemen (**vraag 143**).
- Kennis van milieuproblemen (deze vragen werden in 1996 na het uittesten geschrapt; in 2010 zijn opnieuw kennisvragen opgenomen, zie verder in de nota).
- Attitude ten aanzien van milieu als problematische omgeving. Hierin werden 3 dimensies aangeboden: erkenning van milieuproblemen, bezorgdheid over de milieuvervuiling (**vraag**

- 131) en evaluatie van milieuproblemen ten opzichte van andere problemen (niet meer opgenomen in milieumodule, wordt periodiek nog wel bevraagd in de algemene module).
- Attitude ten aanzien van oplossingen voor milieuproblemen. Ook hier werden 3 dimensies onderscheiden: geloof in de oplosbaarheid van milieuproblemen (vraag 150), perceptie van degenen die het meest kunnen doen tegen de milieuvervuiling (vraag 151) en evaluatie van de bescherming van het milieu ten aanzien van verlies van jobs of welvaart (vragen 152 en 153).
- Attitude ten aanzien van oorzaken van milieuproblemen (niet meer opgenomen).
- Attitude ten aanzien van milieubeleid: belastende versus subsidiërende maatregelen (vraag 146).
- Offer- en actiebereidheid bestaande uit 4 dimensies: financiële bereidheid, fysieke inspanning, zuinig zijn, actiebereidheid (vragen 132 tot en met 139).
- Milieugedrag bestaande uit 3 dimensies: een zuinigheidsdimensie, een inspanningsdimensie (vervoer en omgaan met afval) en een consumptiedimensie (vraag 141). Deze gedragsvraag werd in de loop der jaren meermaals aangepast: items werden verwijderd, anders verwoord of nieuwe items werden toegevoegd.

Herhaaldelijk heeft onderzoek aangetoond dat er slechts een zwak verband bestaat tussen milieubesef en milieugedrag (Ackaert & Swyngedouw (1998), Becker e.a. (1996), Nelissen e.a. (1987)). Daarbij geldt dat een attitude geen directe maar eerder een indirecte invloed op gedrag uitoefent. De theorie van beredeneerd gedrag (Ajzen & Fishbein, 1980) stelt dat gedrag niet rechtstreeks uit een attitude kan worden verklaard maar uit een gedragsintentie. De gedragsintentie is niet alleen afhankelijk van de attitude maar ook van de persoonlijke controle en de subjectieve norm of sociale norm waarin de aanmoedigende, afkeurende of neutrale invloed van de omgeving aan bod komt.

De definiëring van milieuattitude en milieugedrag verloopt langs totaal verschillende lijnen. De milieuattitude is een variabele die op een vrij globaal, abstract niveau gemeten wordt. Milieurelevant gedrag als homogene categorie bestaat niet. Het valt uiteen in verschillende, zeer specifieke handelingen met een verschillende moeilijkheidsgraad die niets of nauwelijks iets met elkaar te maken hebben. Heeft de attitude betrekking op het globale milieuprobleem dan wordt er nauwelijks een verband tussen milieugedrag en attitude gevonden. Verwijst de attitude daarentegen naar een specifiek gedrag dan wordt er wel een relatie tussen gedrag en attitude gevonden (Ackaert & Swyngedouw, 1998). Milieugedrag kan ook het gevolg zijn van andere motivaties dan milieubesef, onder andere een financiële motivatie, streven naar macht, comfort, plezier en status (Steg & Buijs, 2004).

Ackaert & Swyngedouw (1998) onderzochten volgende hypothese op de SCV-milieumodule: 'Er bestaat een zwak verband tussen houding tegenover het natuurlijke milieu en milieugedrag'. Deze hypothese komt voort uit de theorieën van onder andere Ajzen & Fishbein (1980) (waardeverwachtingstheorieën, theorie van beredeneerd gedrag). Daarnaast werd ook een hypothese getest over de relatie tussen milieubesef, -gedrag en sociaaldemografische kenmerken. Over deze hypothesen (leeftijdsverschillen, genderverschillen, verschillen naar opleiding...) is al veel onderzoek gedaan, dikwijls met tegenstrijdige conclusies. De volgende resultaten werden door Ackaert & Swyngedouw (1998) gevonden.

- Zuinigheidsgedrag is nauwelijks gerelateerd aan de verschillende dimensies van milieubesef.
- Recyclagegedrag wordt nauwelijks bepaald door een milieuvriendelijke attitude.
- Consumptie-, mobiliteits- en afvalgedrag zijn wel gerelateerd aan een milieuvriendelijke attitude.
- Geloof in de effectiviteit van het eigen milieugedrag leidt nauwelijks tot milieuvriendelijk gedrag.
- Geloof in de mogelijkheid om het milieuprobleem op te lossen, leidt tot milieuvriendelijk gedrag.
- Sekseverschillen zijn nauwelijks terug te vinden in de verschillende dimensies van milieubesef en milieugedrag.
- Jongeren hebben een groter milieubesef maar ouderen gedragen zich milieuvriendelijker.
- Hogeropgeleiden hebben een groter milieubesef.
- Inkomen is positief gerelateerd met milieubesef en grotendeels negatief gerelateerd met de verschillende dimensies van milieugedrag.

- Er is een positief verband tussen confrontatie met milieuvervuiling en de verschillende dimensies van milieubesef.
- De bezorgdheid omtrent het natuurlijk milieu neemt af.

Swyngedouw & Caals (2001) onderzochten de stabiliteit van de verschillende constructen van **milieubesef** en **milieugedrag** in de SCV-survey en daaruit bleek een hoge mate van stabiliteit over de tijd (tussen 1996 en 2000). De opgestelde schalen zijn dus stabiel en werden daarom zoveel mogelijk overgenomen in andere jaargangen van de milieumodule.

In Beyst (2006) werden de concepten **milieubesef**, **gedragsintenties** en **milieuvriendelijk gedrag** geoperationaliseerd op basis van voorgaand onderzoek van Ackaert & Swyngedouw (1998). Een vereenvoudiging van het theoretisch model van Ajzen & Fishbein (1980) werd gebruikt om te onderzoeken of **milieubesef** en **gedragsintenties** leiden tot **milieuvriendelijk gedrag**.

In Beyst (2011) werd onderzocht of het model nog verder kon uitgebreid worden met het aspect "milieukennis".

Het theoretische model dat in deze studies (Ackaert & Swyngedouw, 1998, Beyst, 2006, 2011) werd bevestigd, zal als leidraad dienen voor het formuleren van indicatoren over de perceptie, houdingen en gedragingen met betrekking tot het milieu. Het model kan als volgt weergegeven worden:

Het model gaat ervan uit dat milieubesef (of attitudes ten opzichte van het milieu) leidt tot de bereidheid om acties of offers te leveren voor het milieu (gedragsintenties). Die bereidheid leidt verder tot effectief milieuvriendelijk handelen. Uit Beyst (2011) blijkt dat kennis (van milieubeleidsinstrumenten) weinig of geen invloed heeft op het milieubesef maar wel op het milieuvriendelijk consumptiegedrag.

Het voorstel is om voor elk deelaspect uit dit model een indicator op te stellen, aangevuld met andere relevante indicatoren (zie hoofdstuk 5).

4. Statistische methodes

Het is moeilijk om begrippen zoals **milieuattitude** en **milieugedrag** te meten aan de hand van één bepaalde vraag. Meestal zijn er meerdere vragen nodig om verschillende aspecten van een bepaald begrip te vatten. Daarom worden in surveys schalen geconstrueerd die de bedoeling hebben om 1 begrip te meten door er verschillende vragen (items) over te stellen. Er zijn wel voorwaarden verbonden aan het gebruik van deze schalen. Een belangrijke voorwaarde is unidimensionaliteit. We willen dat de bevroegde items 1 schaal vormen. Daarvoor moeten de antwoorden van de respondenten samenhang vertonen. Met een datareductietechniek kan er nagekeken worden of verschillende stellingen tot 1 schaal behoren of dat er meerdere schalen te onderscheiden zijn. Een tweede voorwaarde is de homogeniteit van de schaal. Als verschillende items hetzelfde meten, moet er een verband zijn tussen de scores van respondenten op de verschillende items en moeten er dus positieve correlaties gevonden worden tussen de items. Zo kan het dat bepaalde items uit de schaal verwijderd moeten worden om de schaal homogeen te krijgen. De homogeniteit van de schaal wordt getest aan de hand van Cronbach's α .

Om nu te onderzoeken of een batterij vragen één construct meet (bijvoorbeeld milieuattitude) of verschillende dimensies binnen een construct (bijvoorbeeld sorteren, zuinig zijn en milieuvriendelijk consumeren binnen milieuvriendelijk gedrag) gebruiken we een datareductietechniek. We gaan daarmee na of verschillende vragen allemaal behoren tot eenzelfde theoretisch vooropgesteld construct. Indien dit het geval is, kunnen we met al deze stellingen een samengestelde indicator maken.

We zullen voor deze opdracht een factoranalyse (meer bepaald een principale componentenanalyse) als datareductietechniek gebruiken. Deze techniek reduceert een groot

aantal vragen tot een kleiner aantal factoren die zoveel mogelijk informatie bevatten. De hoeveelheid informatie die een factor bevat, wordt weergegeven door de hoeveelheid variantie van de oorspronkelijke items die door die factor verklaard wordt. Of een item al dan niet in het construct wordt opgenomen, wordt vooral bepaald door de hoogte van de factorlading van het item op de factor, de interpreteerbaarheid van de factor en de bijdrage tot de homogeniteit van de schaal.

Standaard wordt ervan uitgegaan dat de factoren onafhankelijk zijn van mekaar, dus dat er geen correlaties zijn tussen de factoren. Dikwijls weten we echter dat de factoren wel gecorreleerd zijn. Zo zal iemand die bereid is een financiële inspanning te leveren voor het milieu meestal ook bereid zijn om andere inspanningen te leveren. Daarom laten we correlaties tussen de factoren toe en gebruiken we een oblieke rotatie.

De volgende statistische voorwaarden worden als richtlijn gebruikt bij het ontwikkelen van de indicatoren. Deze voorwaarden stelen op eigen inzichten en statistische literatuur (onder andere Denis, 2011 en Costello & Osborne, 2005).

- De betrouwbaarheid of homogeniteit van de schaal (Cronbach's α) moet tussen 0,65 en 0,9 liggen en moet liefst groter dan 0,7 zijn. Dit is wel afhankelijk van het aantal items waaruit de schaal bestaat. Hoe groter het aantal items, hoe gemakkelijker het is om een goede betrouwbaarheid te bekomen.
- De eigenwaarde van de factoren moet groter zijn dan 1.
- 50% van de variantie moet door de factoren verklaard worden.
- De factorlading van een item op een factor moet groter zijn dan 0,35 (liefst 0,5). Dat item mag ook geen hoge lading hebben op de andere factoren. Het item moet dus door zijn hoge factorlading toegekend kunnen worden aan één factor.
- De inter-item correlaties binnen de schalen moeten groter zijn dan de correlaties tussen de schalen.

We zullen ook nagaan of de indicatoren wijzigen in de tijd. Hiervoor voegen we verschillende jaargangen van de survey samen. De leeftijd, weegcoëfficiënt en het jaartal van de survey worden eveneens opgenomen in het samengestelde bestand. Jaartal wordt gebruikt als onafhankelijke variabele en de indicatoren worden telkens als afhankelijke variabele gebruikt. Afhankelijk van het meetniveau van de variabele (categorisch of ratio) en de lengte van de tijdreeks wordt een bepaalde methode gekozen voor het analyseren van de tijdreeks. Voor de keuze van de methode inspireren we ons op Pickery (2012). De methode wordt per indicator apart toegelicht. Bij wijze van voorbeeld wordt voor een aantal indicatoren de output van de vergelijking in de tijd toegevoegd.

5. Indicatoren

5.1. Voorwaarden voor indicatoren

Omdat we gebruik maken van verschillende jaargangen van de SCV-survey moeten we een aantal gemeenschappelijke randvoorwaarden vastleggen. Zo is de leeftijdsverdeling niet in alle steekproeven dezelfde. We selecteren in elke jaargang respondenten tussen 18 en 85 jaar.

De gegevens worden telkens gewogen met de cross-sectionele weegcoëfficiënt. Bij elke jaargang tot en met 2009 worden er gewichten opgesteld op basis van geslacht, leeftijd en opleiding zodanig dat de gewogen steekproef van de survey overeenkomt met de Vlaamse populatie voor wat deze kenmerken betreft. Vanaf 2010 worden de weegcoëfficiënten enigszins anders berekend⁶.

Bij het verwerken van de data van de survey tot indicatoren worden ontbrekende waarden (weet niet, geen antwoord, niet van toepassing) niet mee geanalyseerd. Deze item non-respons was meestal zeer klein behalve bij de indicator over milieukennis (zie 5.2). De non-respons op de gebruikte items bedroeg maximaal 2,1%.

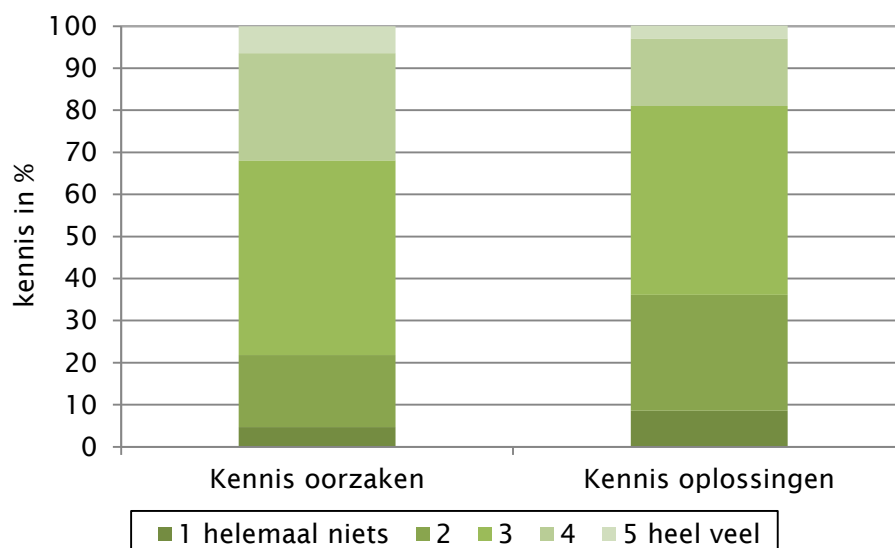
⁶ Voor meer informatie zie: <http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/Methoden/bijlagenmethoden/2010-10-22-svr-mt2010-3-weegcoefficienten.pdf>

5.2. Indicator over milieukennis

Uit onderzoek (Beyst, 2011) blijkt dat milieukennis (kennis van milieubeleidsinstrumenten) weinig of geen effect heeft op milieubesef maar wel een effect heeft op milieuvriendelijk gedrag (milieuvriendelijke consumptie). Daarom is het toch relevant om een indicator over milieukennis op te nemen. In 2010 werden kennisvragen opgenomen, zowel in de SCV-survey als in de ISSP-survey. In de ISSP-survey (die als een drop-off vragenlijst bij de SCV-survey werd gevoegd) werd gevraagd: "Hoeveel denkt u te weten over de oorzaken/oplossingen van dit soort milieuproblemen?". Deze vraag volgde op een vraag over welke milieuproblemen men belangrijk vindt voor België en voor zichzelf en het gezin. De antwoordcategorieën van de kennisvraag gaan van 1= weet helemaal niets tot en met 5= weet heel veel (zonder benoeming van de tussenliggende categorieën). Er werd ook een categorie 'weet niet' aangeboden waardoor de item-non-respons redelijk hoog is (6,7% voor de oorzaken en 10,4% voor de oplossingen).

INDICATOR MILIEUKENNIS: **Zelf gerapporteerde kennis over de oorzaken en oplossingen van milieuproblemen.**

Figuur 1 Zelf gerapporteerde kennis over de oorzaken en oplossingen van milieuproblemen, in %, 2010

Bron: ISSP.

Tabel 1 Aandeel Vlamingen met enerzijds weinig of geen kennis en anderzijds veel en heel veel kennis, in %, 2010

	Kennis oorzaken	Kennis oplossingen
Weinig of niets	21,8	36,1
Veel en heel veel	31,9	19,1

Bron: ISSP.

BESPREKING VAN INDICATOR

Op basis van de beschikbare resultaten van 2010 weten we dat de Vlamingen zeggen meer te weten over de 'oorzaken' van milieuproblemen dan over de 'oplossingen' ervan. Ongeveer een derde denkt veel of heel veel te weten over de oorzaken van milieuproblemen en bijna een vijfde denkt veel of heel veel te weten over de oplossingen van milieuproblemen. Uit een multivariaat model (Beyst, 2011) blijkt dat vrouwen minder kennis hebben dan mannen. Dit geldt ook voor Vlamingen uit de laagste opleidingsgroep (geen of lager onderwijs). De hoogstopgeleiden hebben

meer kennis over de oplossingen van milieuproblemen. Dit geldt eveneens voor de hoogste inkomensgroep (>3.950 euro netto gezinsinkomen per maand).

Bij een volgende meting zal er mogelijk een effect van de vraagmethode zijn: in 2010 werd de vraag schriftelijk gesteld in de ISSP-module en in de toekomst zal ze mondeling gesteld worden in de SCV-survey. De categorie 'weet niet' zal dan ook niet expliciet op de antwoordkaart aangeboden worden. Daarnaast zal ook de vraagstelling anders zijn. Zodoende zal het waarschijnlijk nodig zijn om de volgende meting als nulmeting te gebruiken. Een verdere beperking bij deze vraag is dat de middencategorie (soort neutrale keuze) veel antwoorden aantrekt. Dit levert weinig informatie op en wordt opgevangen door enkel te rapporteren over de 4 buitenste antwoordcategorieën (tabel 1).

5.3. Indicator over milieustrategie

Milieustrategie werd door Ackaert & Swyngedouw (1998) ontleed in verschillende factoren. Als eerste is er de dimensie die we algemene milieustrategie noemen. Het gaat om de opvatting dat het leefmilieu al dan niet problematisch is. We gebruiken deze dimensie om te komen tot een indicator over 'milieustrategie'. De perceptie van 'het natuurlijk milieu als problematisch gegeven' werd in de loop der jaren in de SCV-survey gemeten door middel van een batterij van 8 stellingen (vanaf 2000, 5 stellingen in 1996). De antwoorden variëren van 1 (helemaal oneens) tot en met 5 (helemaal eens). In 2005 (Beyst, 2006) analyseerden we deze stellingen en kwamen we tot 2 factoren die samen het construct met betrekking tot houding vormen. 5 stellingen behoorden tot de schaal milieustrategie (of onbezorgdheid over milieu) en 3 stellingen behoorden tot de schaal milieustrategie (of bezorgdheid over milieu).

Tabel 2 Stellingen over de algemene milieustrategie

Stellingen	Milieustrategie	Milieustrategie
1. Lucht, water en bodem in Vlaanderen zijn sterk verontreinigd.		X
2. De toestand van ons leefmilieu is problematisch.		X
3. De meeste milieuproblemen in Vlaanderen worden overdreven.	X	
4. Ik maak me zelden zorgen over milieustrategie in Vlaanderen.	X	
5. Al dat praten over milieustrategie in Vlaanderen maakt de mensen ongeruster dan nodig.	X	
6. We maken ons tegenwoordig te veel zorgen over de toekomst van het milieu en te weinig over de prijzen en de werkgelegenheid.	X	
7. Vrijwel alles wat we in het moderne leven doen, schaadt het milieu.		X
8. De mensen maken zich er te veel zorgen over dat de vooruitgang het milieu zal schaden.	X	

Bron: SCV, 2000 en 2005.

In 2010 werden er drie stellingen (9, 10 en 11) toegevoegd aan de batterij van 8 stellingen.

9. De toestand van het milieu is een bedreiging voor mijn gezondheid.
10. De toestand van het milieu voor de volgende generaties wordt bepaald door wat wij vandaag doen en laten.
11. De achteruitgang van het milieu heeft gevolgen voor mijn eigen leven.

Via een factoranalyse bekijken we opnieuw of deze batterij vragen unidimensionaal is (dus slechts uit 1 factor of schaal bestaat) of multidimensionaal (verschillende dimensies die samen een construct vormen). We vinden nu 3 factoren met een totale verklaarde variantie van 56%.

Tabel 3 Uitkomst van een factor analyse: lading van de stellingen op 3 factoren

Pattern Matrix ^a			
	Component		
	1	2	3
1. Lucht water bodem Vlaanderen sterk verontreinigd	-,009	-,043	-,888
2. Toestand leefmilieu problematisch	,088	,162	-,763
3. Milieuproblemen Vlaanderen overdreven	-,617	-,062	,294
4. Ik maak me zelden zorgen over milieuvervuiling	-,539	,024	,253
5. Praten milieuvervuiling maakt mensen ongerust	-,777	-,108	,017
6. Te veel zorgen milieu, te weinig werk	-,739	-,129	-,102
7. Moderne leven schaadt het milieu	-,271	,508	-,093
8. Te veel zorgen vooruitgang schaadt het milieu	-,698	,111	-,122
9. Toestand milieu bedreiging voor mijn gezondheid	-,039	,745	-,142
10. Toestand milieu volgende generatie nu bepaald	,252	,653	,100
11. Achteruitgang milieu heeft gevolgen voor eigen leven	,135	,778	,027

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 9 iterations.

Bron: SCV, 2010.

Stellingen 3, 4, 5, 6 en 8 laden op factor 1. Dit zijn dezelfde stellingen als de schaal 'milieu-optimisme' uit 2005. Stellingen 1 en 2 laden op factor 3 (schaal milieupessimisme of bezorgdheid over milieu). Stellingen 7, 9, 10 en 11 laden op factor 2. Deze stellingen drukken een vorm van milieubesef uit waarbij de stellingen die toegevoegd werden in 2010 uiting geven aan de impact op het eigen leven. Als we deze factoren als schalen zouden gebruiken en we testen de homogeniteit van de schalen, dan krijgen we:

α factor 1: 0,74

α factor 2: 0,63 (dit is eigenlijk een lage betrouwbaarheid voor een schaal met 4 items)

α factor 3: 0,70

In een volgende oefening gaan we na of we met de 11 items tot een oplossing met 2 factoren kunnen komen, zoals we ook in het verleden vonden met 8 stellingen. De 2 factoren hebben een verklaarde variantie van 47%.

De items worden als volgt ingedeeld:

Factor 1: stellingen 3, 4, 5, 6 en 8 (nog steeds de schaal milieuoptimisme).

Factor 2: stellingen 1, 2, 7, 9, 10 en 11. Stelling 10 heeft een lage lading op deze factor. De betrouwbaarheid van de schaal is 0,71. Wanneer stelling 7 wordt weggelaten, stijgt de betrouwbaarheid verder tot 0,73. Het weglaten van stelling 10 doet de betrouwbaarheid van de schaal dalen.

Tabel 4 Uitkomst van een factoranalyse: lading van de stellingen op 2 factoren

Pattern Matrix ^a		
	Component	
	1	2
1. Lucht water bodem Vlaanderen sterk verontreinigd	,001	,635
2. Toestand leefmilieu problematisch	,107	,710
3. Milieuproblemen Vlaanderen overdreven	-,630	-,237
4. Ik maak me zelden zorgen over milieuvervuiling	-,546	-,137
5. Praten milieuvervuiling maakt mensen ongerust	-,790	-,057
6. Te veel zorgen milieu, te weinig werk	-,751	,013
7. Moderne leven schaadt het milieu	-,249	,523
8. Te veel zorgen vooruitgang schaadt het milieu	-,698	,231
9. Toestand milieu bedreiging voor mijn gezondheid	-,003	,749
10. Toestand milieu volgende generatie nu bepaald	,284	,469
11. Achteruitgang milieu heeft gevolgen voor eigen leven	,172	,639

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 12 iterations.

Bron: SCV, 2010.

De batterij vragen over houding ten opzichte van het milieu is dus niet unidimensionaal. Er zitten 2 dimensies in. Een schaal die we in 2005 vonden, kon volledig teruggevonden worden met een voldoende homogeniteit (factor 1 of milieuoptimisme/onbezorgdheid over milieu). De andere stellingen zeggen eerder iets over milieubesef of bezorgdheid over het milieu. De 3 nieuwe stellingen hebben weinig meerwaarde. Zij behoren mee tot de schaal 'bezorgdheid' en zorgen nauwelijks voor een verbetering van de betrouwbaarheid van die schaal.

INDICATOR MILIEUATTITUDE

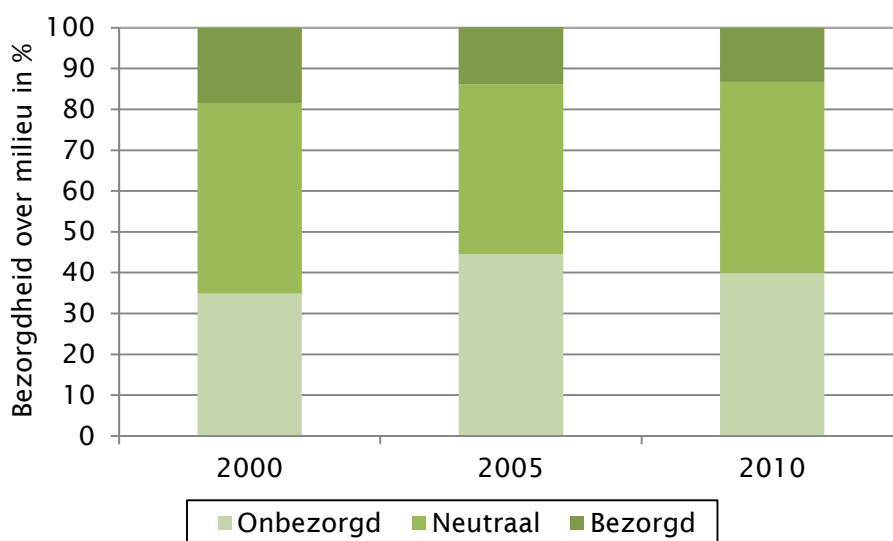
Bezorgdheid over het milieu als problematisch gegeven. We gebruiken de schaal 'onbezorgdheid over het milieu/milieuoptimisme' en berekenen de somscore op de 5 stellingen. We krijgen een nieuwe variabele "som_onbezorgd" die waarden kan aannemen van 5 (helemaal oneens op de 5 stellingen) tot 25 (helemaal eens op alle 5 stellingen). Op basis van deze somscore maken we een indeling in 3 groepen.

Bezorgd: scores 5 tot en met 10

Neutraal: scores 11 tot en met 15

Onbezorgd: scores 16 tot en met 25

Figuur 2 Verdeling van de Vlamingen naargelang bezorgdheid over het milieu, in %, 2000, 2005 en 2010

Bron: SCV.

BESPREKING VAN INDICATOR

In 2010 was 13,3% van de Vlamingen bezorgd over het milieu. In 2000 was dat 18,4%. In 2010 was 40% van de Vlamingen onbezorgd over het milieu. In 2000 was de bezorgdheid over het milieu groter dan in 2005 en 2010 en de onbezorgdheid was toen het laagst. De algemene trend tussen 2000 en 2010 is die van een afnemende bezorgdheid over het milieu (tabel 5). Een multivariate analyse op de gegevens van 2005 (Beyst, 2006) gaf aan dat vrouwen en hooggeschoolden (niet-universitair en universitair hoger onderwijs) meer bekommerd zijn om het milieu dan mannen respectievelijk laaggeschoolden (hoogstens lager secundair onderwijs). Een gelijkaardige analyse op de gegevens van 2010 (Beyst, 2011) gaf hetzelfde resultaat voor opleidingsniveau maar gaf geen effect van geslacht of leeftijd op milieuhouding.

METHODE VERGELIJKING IN DE TIJD

De afhankelijke variabele is categorisch. We hebben geen lange tijdreeks maar ver uit mekaar liggende meetpunten. Daarom gebruiken we hier de chi-kwadraattoets.

Tabel 5 Bezorgdheid over het milieu, naar jaartal

		2000	2005	2010	Totaal
Bezorgd	aantal	231	207	176	614
	kolom%	18,4	13,9	13,3	15,1
Neutraal	aantal	587	620	619	1.826
	kolom%	46,7	41,6	46,8	44,9
Onbezorgd	aantal	438	665	527	1.630
	kolom%	34,9	44,6	39,9	40
Totaal		1.256	1.492	1.322	4.070

$$\chi^2 = 35,091; df = 4; p = 0,000$$

Bron: SCV.

5.4. Indicator over gedragsintenties

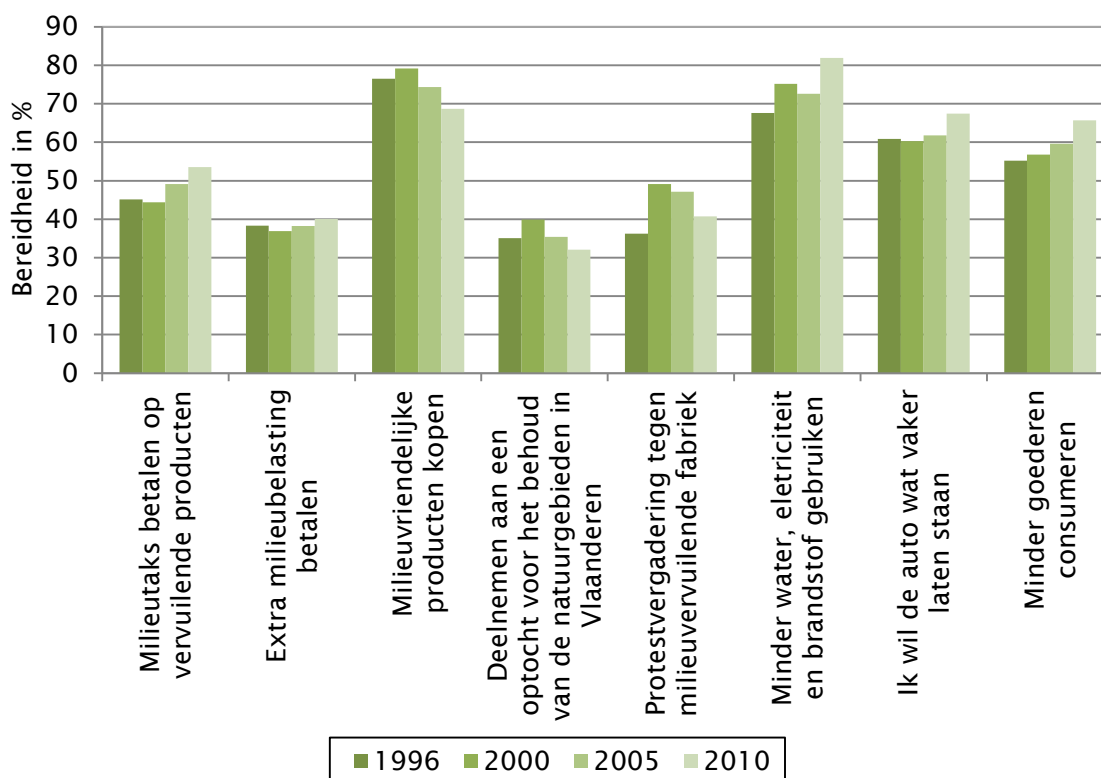
Er zijn in de SCV-survey 8 stellingen opgenomen die peilen naar de intenties voor milieuvriendelijk handelen. Telkens kan men antwoorden of men bereid of niet bereid is om een bepaalde handeling uit te voeren.

1. Ik ben bereid een extra milieubelasting te betalen.
2. Ik ben bereid deel te nemen aan een protestvergadering tegen een milieuvervuilende fabriek in mijn omgeving.
3. Ik wil milieuvriendelijke producten kopen, zelfs al zijn die duurder dan milieuvervuilende producten.
4. Ik ben bereid minder water, elektriciteit en brandstof te gebruiken.
5. Ik wil de auto wat vaker laten staan.
6. Ik ben bereid minder goederen te consumeren en te verbruiken.
7. Ik ben bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen.
8. Ik wil deelnemen aan een optocht voor het behoud van de natuurgebieden in Vlaanderen.

We onderscheiden 3 types intenties die door een factoranalyse bevestigd worden: financiële bereidheid (stellingen 1, 3 en 7), bereidheid om zuiniger te leven/minder te consumeren (stellingen 4, 5 en 6) en actiebereidheid (stellingen 2 en 8). Zowel in 1996 als in 2005 en in 2010 vonden we deze indeling. In 2000 hoorde de stelling 'ik wil de auto wat vaker laten staan' niet bij zuinigheidsbereidheid maar eerder bij actiebereidheid.

Figuur 3 toont de evolutie van de gedragsintenties doorheen de tijd.

Figuur 3 Aandeel Vlamingen dat bereid is om offers te leveren voor het milieu, in %, 1996-2010

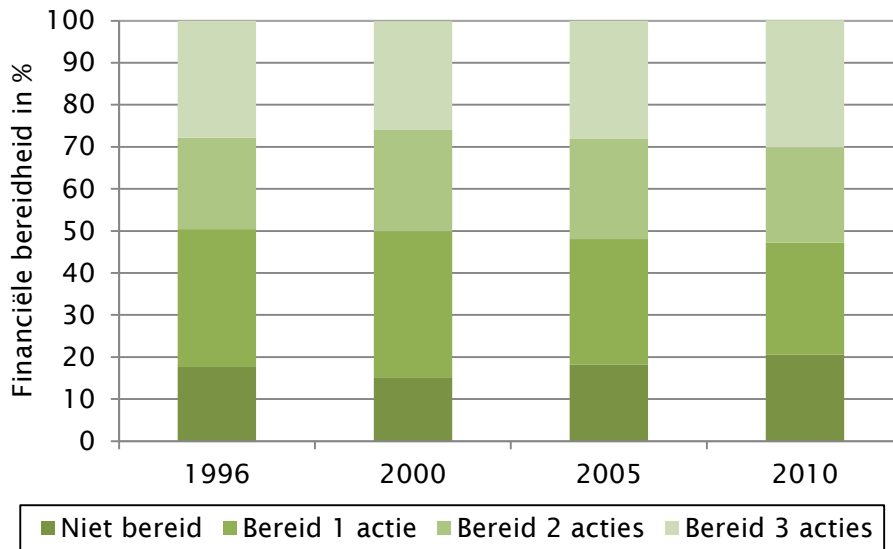
Bron: SCV.

INDICATOR MILIEUGEDRAGSINTENTIES

Financiële bereidheid, actiebereidheid en zuinigheids-/consumptiebereidheid. Per type intentie maken we een samengestelde indicator op basis van het aandeel Vlamingen dat helemaal niet

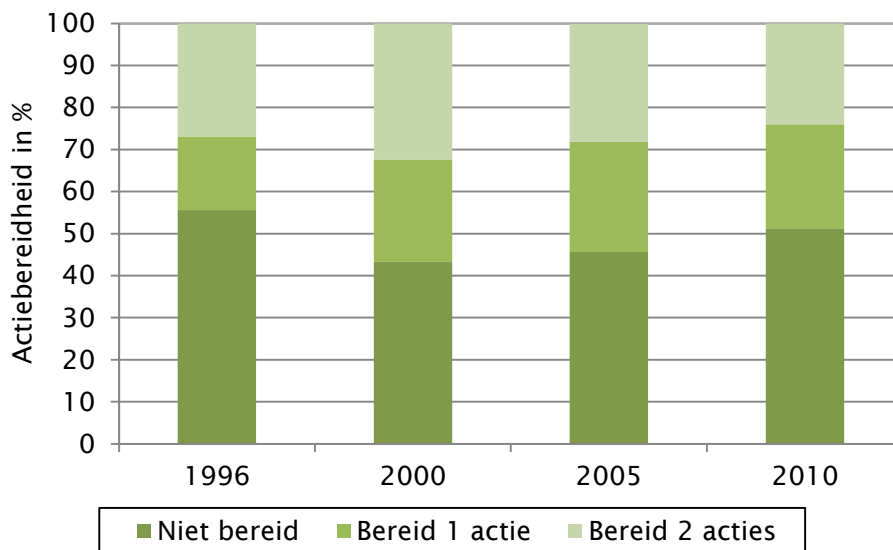
bereid is om iets te doen tot het aandeel Vlamingen dat tot alles bereid is (somscore van de verschillende items per intentie).

Figuur 4 Aandeel Vlamingen dat bereid is om financiële offers te leveren voor het milieu, in %, 1996-2010

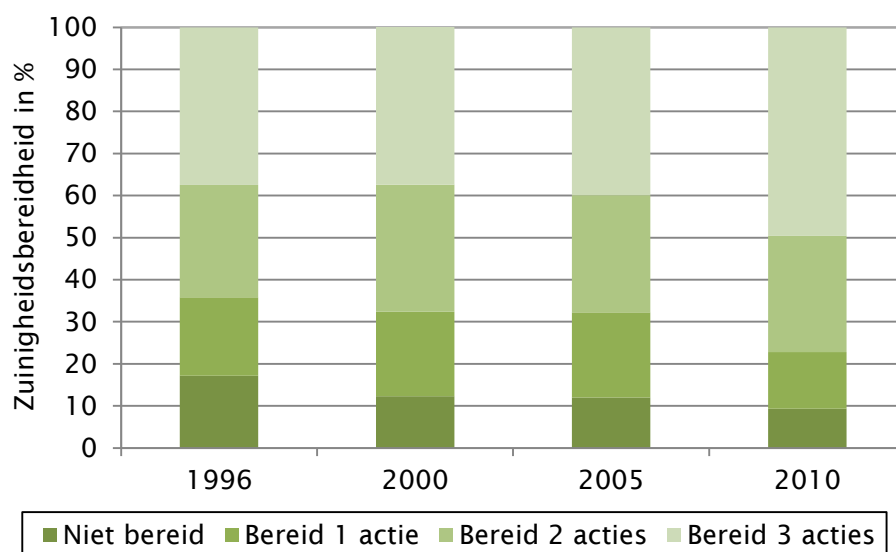
Bron: SCV.

Figuur 5 Aandeel Vlamingen dat bereid is om actie te voeren voor het milieu, in %, 1996-2010

Bron: SCV.

Figuur 6 Aandeel Vlamingen dat bereid is om zuiniger te leven en minder te consumeren, in %, 1996-2010

Bron: SCV.

BESPREKING VAN INDICATOR

In 2010 was ruim 20% van de Vlamingen niet bereid om een financiële inspanning te leveren voor het milieu. Dit is het hoogste aandeel sinds 1996. Daartegenover staat dat 30% van de Vlamingen bereid is om alle 3 genoemde financiële inspanningen te leveren. Dit is eveneens het hoogste aandeel sinds 1996. Statistisch gezien is er geen significant verschil in financiële bereidheid tussen de verschillende jaren.

51% van de Vlamingen is niet bereid om actie te voeren voor het milieu en ongeveer een kwart is bereid om aan beide acties deel te nemen (optocht en protestvergadering) in 2010. In 2000 en 2005 was de actiebereidheid significant hoger dan in de andere jaren.

Slechts 9% van de Vlamingen is niet bereid om zuiniger te leven of minder te consumeren in 2010. Dit is het laagste aandeel sinds 1996. Bijna de helft van de Vlamingen is bereid om alle 3 genoemde zuinigheidsinspanningen te leveren. Dit is het hoogste aandeel sinds 1996. In 2010 is de zuinigheidsbereidheid groter dan in alle voorgaande jaren. De algemene trend toont een toenemende zuinigheidsbereidheid.

METHODE VERGELIJKING IN DE TIJD

De afhankelijke variabelen kunnen als metrisch beschouwd worden. Omdat we een vergelijking willen maken tussen meer dan 2 jaartallen gebruiken we variantieanalyse of de F-toets. Om te weten welke jaren significant van mekaar verschillen, voeren we post hoc tests uit (deze worden hier niet getoond).

Tabel 6 Vergelijking van de bereidheid tot het leveren van offers tussen verschillende jaargangen van de survey door middel van variantieanalyse

Financiële bereidheid					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
Between Groups	0,547	3	0,182	0,158	0,925
Within Groups	6557,92	5667	1,157		
Total	6558,47	5670			
Actiebereidheid					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
Between Groups	29,489	3	9,83	13,671	0,000
Within Groups	4094,11	5694	0,719		
Total	4123,6	5697			
Zuinigheidsbereidheid					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	p
Between Groups	72,228	3	24,076	22,117	0,000
Within Groups	5392,7	4954	1,089		
Total	5464,93	4957			

Bron: SCV.

5.5. Indicator over milieugedrag

In de SCV-survey worden 17 stellingen opgenomen waarmee men de frequentie (altijd of bijna altijd, dikwijls, soms, zelden en nooit) van milieuvriendelijk handelen wil meten:

1. Glas sorteren voor recyclage.
2. Papier sorteren voor recyclage.
3. PMD sorteren voor recyclage.
4. Andere plastic, buiten PMD, bijvoorbeeld botervlootjes, yoghurtpotjes sorteren en naar het containerpark brengen.
5. Groenten-, fruit- en tuinafval of GFT sorteren; compostvat, composthoop en wormenbakken worden meegerekend.
6. Met je eigen boodschappentas naar de winkel gaan.
7. De kraan dichtdraaien tijdens handen wassen, tanden poetsen, scheren of wanneer je de vaat doet.
8. Elektrische apparaten uitzetten wanneer je ze niet gebruikt.
9. Licht uitdoen wanneer je een ruimte verlaat.
10. Biologische producten kopen zoals groenten, fruit, vlees.
11. Afval oprapen die anderen in de natuur achterlaten.
12. Protesteren wanneer iemand afval op straat werpt.
13. Alleen maar de ruimtes verwarmen waar het echt nodig is.
14. Voor korte ritjes de fiets nemen of te voet gaan.
15. Hervulbare verpakkingen kopen zoals wasverzachter, waspoeder, zeep...
16. Milieuvriendelijke producten kopen zoals schoonmaakmiddelen, gerecycleerd papier, natuurverf, herlaadbare batterijen...
17. Regenwater gebruiken.

Niet alle stellingen werden in alle jaargangen bevroegd.

Deze stellingen kaderen binnen de theoretische dimensies van zuinig gedrag, sorteergedrag, consumptiegedrag en actief afvalgedrag. In 2005 (Beyst, 2006) keken we na of we met deze stellingen de theoretische dimensies konden terugvinden en dit was inderdaad het geval.

Op de surveydata van 2010 voeren we opnieuw een factoranalyse uit. We vinden opnieuw 4 factoren, met een verklaarde variantie van 49%.

Tabel 7 Uitkomst van een factoranalyse: lading van de stellingen op 4 factoren

Pattern Matrix ^a				
	Component			
	1	2	3	4
1. Glas sorteren voor recyclage	-,058	-,870	-,002	,042
2. Papier sorteren voor recyclage	-,006	-,883	-,090	,044
3. PMD sorteren voor recyclage	-,031	-,875	-,037	,055
4. Andere plastic sorteren containerpark	,072	-,184	,118	,406
5. GFT sorteren	,095	-,237	,031	,541
6. Eigen boodschappentas naar winkel	,210	-,405	,230	-,101
7. Dichtdraaien kraan handen wassen...	,078	,083	,640	-,025
8. Uitzetten elektr. apparaten geen gebruik	-,037	,065	,764	,148
9. Uitdoen licht verlaten ruimte	-,097	-,050	,689	,138
10. Biologische producten kopen	,693	-,010	-,114	-,075
11. Oprapen afval achtergelaten anderen	,557	,015	-,057	,255
12. Protesteren iemand werpen afval straat	,492	,108	-,010	,302
13. Verwarmen ruimtes waar echt nodig	-,060	-,075	,648	-,105
14. Fiets nemen te voet korte ritjes	,433	-,047	,283	-,476
15. Hervulbare verpakking kopen	,676	-,031	,074	-,014
16. Milieuvriendelijke producten kopen	,759	-,064	,017	-,009
17. Regenwater gebruiken	,085	,059	,103	,535

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 10 iterations.

Bron: SCV, 2010.

Factor 1: 10, 11, 12, 15 en 16. Dit zijn stellingen die te maken hebben met consumptiegedrag en actief afvalgedrag. De schaal heeft een betrouwbaarheid van 0,69. Wanneer we de 2 stellingen over actief afvalgedrag weglaten (11 en 12), heeft de schaal nog een betrouwbaarheid van 0,67. Stellingen 10, 15 en 16 vormen de dimensie 'milieuvriendelijk consumptiegedrag'.

Factor 2: 1, 2, 3 en 6. Dit zijn stellingen over sorteren en het item over winkelen met een eigen boodschappentas. De schaal heeft een betrouwbaarheid van 0,71 maar als de stelling over de boodschappentas wordt verwijderd, stijgt de betrouwbaarheid tot 0,86.

Factor 3: 7, 8, 9 en 13. Deze stellingen gaan over zuinig gedrag ($\alpha = 0,62$). Dit is eigenlijk een te lage betrouwbaarheid voor 4 items.

Factor 4: 4, 5, 14 en 17. Er is geen duidelijk concept toe te kennen aan deze factor. Bovendien is de betrouwbaarheid erg laag ($\alpha = 0,27$).

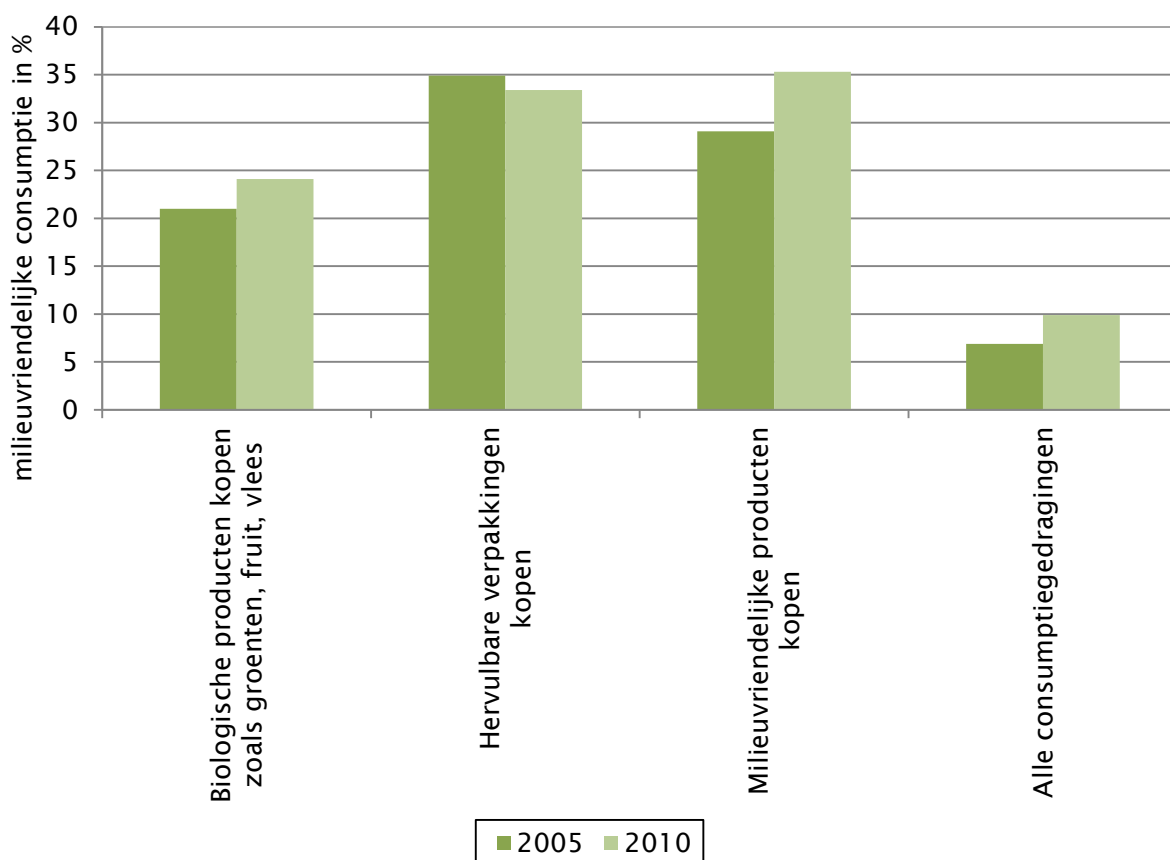
Er zijn dus verschillende dimensies van gedrag te vinden in de batterij gedragsvragen maar de betrouwbaarheid van de schalen is soms aan de lage kant. De stellingen over het sorteren van glas, papier en PMD zijn niet meer relevant aangezien het verplicht is om deze fracties te sorteren en aangezien de laatste jaren ook duidelijk een plafond is bereikt (bijna iedereen sorteert). Uit onderzoek (Beyst, 2006) blijkt ook dat dit sorteergedrag niet samenhangt met milieubesef of gedragsintenties. Het gaat om gewoontegedrag waarvan de motivatie niet altijd milieugebonden is. Verder blijkt ook dat er geen verband is tussen zuinig gedrag en houding ten opzichte van het

milieu. Van de verschillende gedragingen kon enkel het consumptiegedrag verklaard worden door houding ten opzichte van het milieu. Uit Beyst (2011) blijkt verder dat consumptiegedrag in 2010 verklaard wordt door milieukennis, milieubesef, financiële bereidheid en zuinigheidsbereidheid. De gedragsvraag zal in de toekomst grondig herbekeken moeten worden.

INDICATOR MILIEUGEDRAG 1

Aandeel Vlamingen dat zegt (bijna) altijd of dikwijls milieuvriendelijk consumptiegedrag uit te voeren. Voorlopig werken we verder met de 3 stellingen over consumptiegedrag (10, 15 en 16). Van deze stellingen wordt er een index gemaakt, we geven aan hoeveel % van de Vlamingen (bijna) altijd of dikwijls alle consumptiegedragingen uitvoert.

Figuur 7 Aandeel Vlamingen dat zegt (bijna) altijd of dikwijls milieuvriendelijk consumptiegedrag uit te voeren, in %, 2005 en 2010

Bron: SCV.

BESPREKING VAN INDICATOR MILIEUGEDRAG 1

Het aandeel Vlamingen dat (bijna) altijd of dikwijls milieuvriendelijke producten koopt, is tussen 2005 en 2010 significant toegenomen. Ook voor de aankoop van biologische producten is er net een significant verschil tussen de 2 jaren maar dat verschil is minder uitgesproken. Voor hervulbare verpakkingen is er geen significant verschil tussen de 2 jaren. In 2010 voerde 10% van de Vlamingen de 3 milieuvriendelijke consumptiegedragingen (bijna) altijd of dikwijls uit. Dat is significant meer dan in 2005.

METHODE VERGELIJKING IN DE TIJD

De afhankelijke variabele is categorisch en de meetpunten liggen ver uit mekaar. Daarom passen we ook hier de chi-kwadraattoets toe.

Tabel 8 Aankopen van milieuvriendelijke producten, naar jaartal

		2005	2010	Totaal
(Bijna) altijd of dikwijls	aantal	411	473	914
	kolom%	29,1	35,2	32
Soms, zelden, nooit	aantal	1.072	869	1.941
	kolom%	70,9	64,8	68
Totaal		1.513	1.342	2.855

$\chi^2 = 12,153$; $df = 1$; $p = 0,000$

Bron: SCV.

Tabel 9 Aankopen van biologische producten, naar jaartal

		2005	2010	Totaal
(Bijna) altijd of dikwijls	aantal	317	324	641
	kolom%	21	24,1	22,4
Soms, zelden, nooit	aantal	1.196	1.019	2.215
	kolom%	79	75,9	77,6
Totaal		1.513	1.343	2.856

$\chi^2 = 4,116$; $df = 1$; $p = 0,042$

Bron: SCV.

INDICATOR MILIEUGEDRAG 2

Aandeel Vlamingen dat zegt (bijna) altijd of dikwijls zuinig gedrag uit te voeren. Als tweede indicator werken we verder met de 4 stellingen over zuinig gedrag (7, 8, 9 en 13). Van deze stellingen wordt er ook een index gemaakt, we geven aan hoeveel % van de Vlamingen (bijna) altijd of dikwijls alle zuinige gedragingen uitvoert. Deze stellingen werden gedurende een bepaalde periode jaarlijks opgenomen in de survey omdat ze gebruikt werden als indicator voor het opvolgen van het milieubeleidsplan (MINA 3 en MINA 3+).

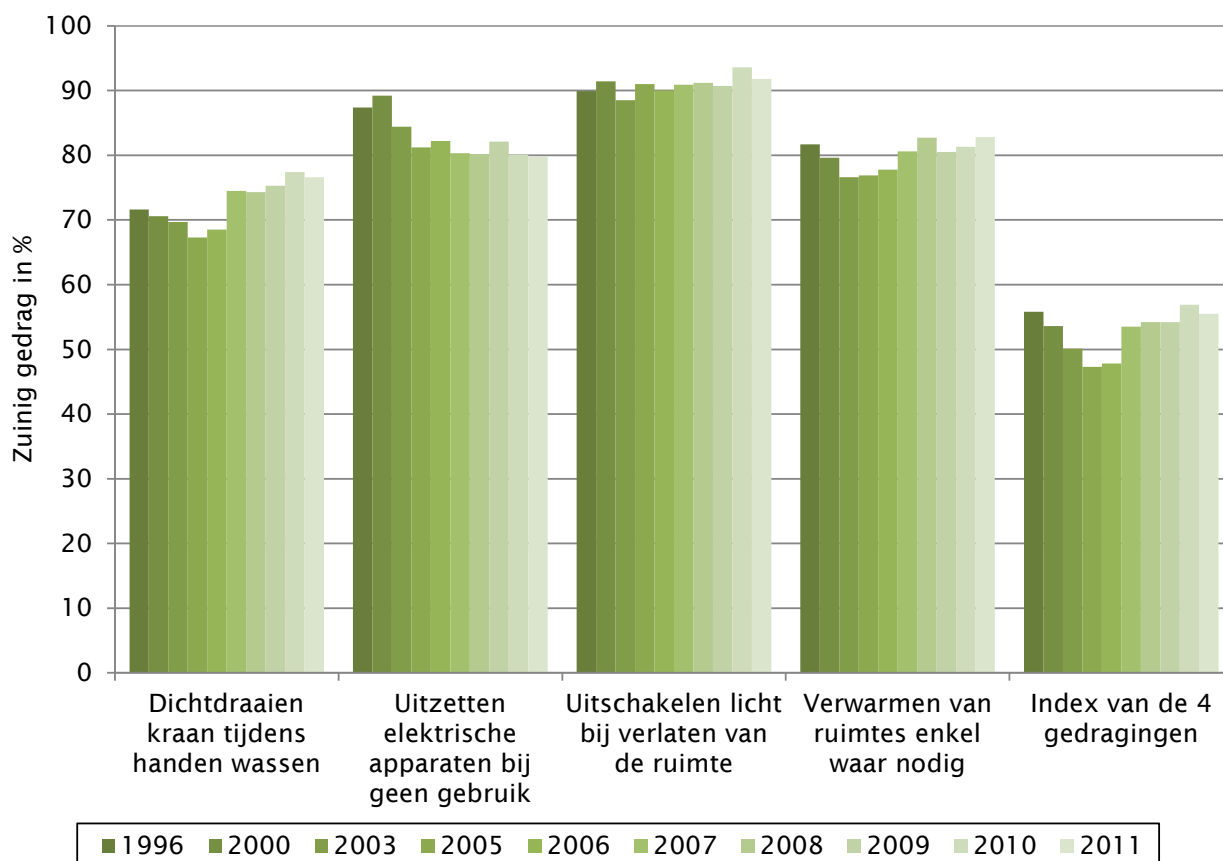
BESPREKING VAN INDICATOR MILIEUGEDRAG 2

Zuinige gedragingen worden veel meer uitgevoerd dan de consumptiegedragingen. Het 'dichtdraaien van de kraan' is eerst afgenomen ten opzichte van 1996 en later terug toegenomen (kwadratisch effect). Eenzelfde kwadratisch effect geldt ook voor het 'verwarmen van ruimtes enkel waar dat nodig is' en voor het aandeel Vlamingen dat alle zuinige gedragingen consequent uitvoert. Het 'uitzetten van elektrische apparaten bij geen gebruik' gaat er wel op achteruit sinds 1996. Het aandeel Vlamingen dat consequent het licht uitschakelt bij het verlaten van een ruimte is toegenomen tussen 1996 en 2011. In 2011 voerde 55% van de Vlamingen de 4 zuinige gedragingen (bijna) altijd of dikwijls uit.

METHODE VERGELIJKING IN DE TIJD

De afhankelijke variabelen worden gehercodeerd tot binaire variabelen (1= (bijna) altijd of dikwijls; 0= soms, zelden, nooit). We beschikken over een lange tijdreeks. Om een algemene trend te achterhalen, gebruiken we een binaire logistische regressie. Jaartal wordt gecentreerd ten opzichte van het jaar 1996. Ook het kwadraat van deze deviatiescore wordt opgenomen.

Figuur 8 Aandeel Vlamingen dat zegt (bijna) altijd of dikwijls zuinig gedrag uit te voeren, in %, 1996-2011

Bron: SCV.

Tabel 10 Parameters van een binaire logistische regressie voor 'dichtdraaien kraan'

	b	st. fout	sign.	exp(b)
Intercept	0,77	0,042	0,000	2,161
Jaar1996	0,021	0,004	0,000	1,022

Jaartal gecentreerd rond 1996

	b	st. fout	sign.	exp(b)
Intercept	0,948	0,053	0,000	2,581
Jaar1996	-0,059	0,015	0,000	0,942
Jaar1996 ²	0,005	0,001	0,000	1,005

Kwadratische term van jaartal eveneens opgenomen

Bron: SCV.

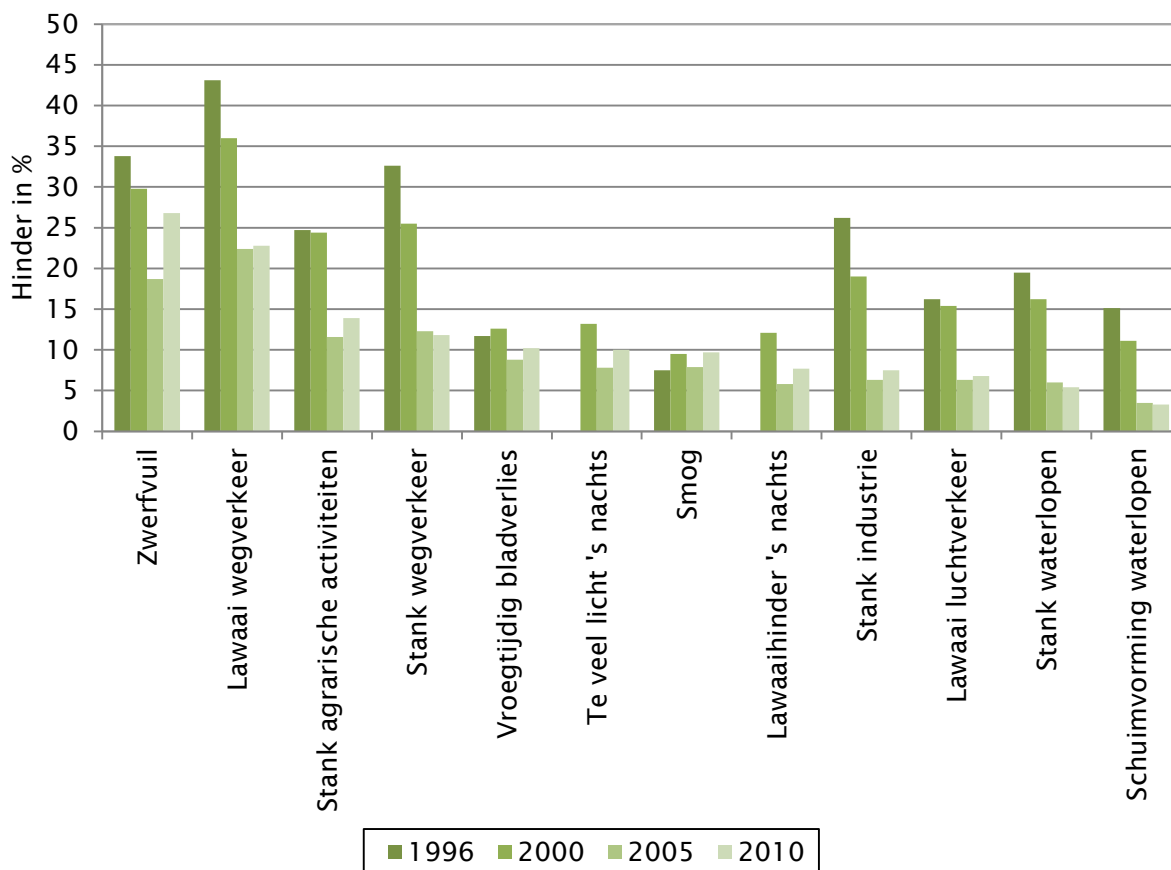
5.6. Indicator over milieuhinder

Aangezien het zelf ondervinden van milieuhinder een belangrijke verklarende factor is voor zowel milieubesef als sommige vormen van milieuvriendelijk gedrag en aangezien de vraag al in alle edities van de milieumodule is opgenomen, nemen we dit mee als indicator.

INDICATOR MILIEUHINDER

Aandeel Vlamingen dat zeer veel of veel hinder ondervindt. In de SCV-survey wordt gevraagd in welke mate men geconfronteerd wordt (niet mee geconfronteerd, zeer weinig tot en met zeer veel) met verschillende vormen van milieuverontreiniging. Een aantal stellingen zijn in 2005 geherformuleerd en er werden 2 stellingen toegevoegd. We berekenen voor alle vormen van milieuverontreiniging het aandeel Vlamingen dat veel of zeer veel hinder ondervindt. Daarnaast wordt ook aangegeven hoeveel Vlamingen (in %) zeer veel of veel hinder ondervinden van tenminste 1 vorm van milieuhinder. Deze laatste berekening gebeurt niet voor het jaar 1996 aangezien er toen 2 stellingen minder waren.

Figuur 9 Aandeel Vlamingen dat zeer veel of veel hinder ondervindt, in %, 1996-2010

Bron: SCV.

Tabel 11 Aandeel Vlamingen dat zeer veel of veel hinder ondervindt van minstens 1 vorm van milieuhinder, in %, 2000-2010

	2000	2005	2010
Zeer veel of veel hinder door tenminste 1 vorm van milieuhinder	69,7	50,6	56,1

Bron: SCV.

BESPREKING VAN INDICATOR

In 2010 ondervond de Vlaming het meeste hinder van zwerfvuil, lawaai van het wegverkeer en stank van agrarische activiteiten. De top 3 is daarmee wat gewijzigd ten opzichte van 2000 en 2005 toen lawaai van het wegverkeer, zwerfvuil en stank van het wegverkeer de belangrijkste vormen van milieuhinder waren. Bijna alle vormen van milieuhinder namen in de loop van de tijd af. Enkel de hinder door smog nam toe: in 2010 waren er meer Vlamingen ernstig gehinderd door smog dan in 1996. De meeste vormen van milieuhinder lijken terug toe te nemen sinds 2005 maar

er is enkel een significante toename voor zwerfvuil en lichthinder 's nachts. In 2010 was 56% van de Vlamingen zeer veel of veel gehinderd door tenminste een van de genoemde vormen van milieuhinder. Dat is significant meer dan in 2005.

METHODE VERGELIJKING IN DE TIJD

De afhankelijke variabelen worden gehercodeerd tot binaire variabelen (1= zeer veel of veel hinder; 0= niet veel en niet weinig, eerder weinig, zeer weinig of nooit). We voeren binaire logistische regressies uit maar omdat de meetpunten ver uit mekaar liggen, worden ze opgenomen als dummies en niet metrisch. We kunnen dan voor elke vorm van hinder nagaan welke jaartallen significant verschillen van een gekozen referentiejaar.

Tabel 12 Parameters van een binaire logistische regressie voor 'stank van waterlopen'

	b	st. fout	sign.	exp(b)
Intercept	-1,417	0,064	0,000	0,242
Jaar2000	-0,227	0,099	0,022	0,797
Jaar2005	-1,333	0,126	0,000	0,264
Jaar2010	-1,448	0,137	0,000	0,235

Referentiejaar=1996

Bron: SCV.

5.7. Indicator over sociaal draagvlak voor natuur

De uitbreiding van de toegankelijkheid van natuur- en bosgebieden wordt gezien als een stimulerende maatregel die het maatschappelijk draagvlak vergroot.

INDICATOR SOCIAAL DRAAGVLAK VOOR NATUUR

De indicator '**bezoek aan bossen en natuurgebieden**' die ook INBO rapporteert, blijft behouden. De vraag in de SCV-survey die we hiervoor gebruiken, zit niet in de milieumodule maar in een luik over participatie aan allerlei activiteiten. Het bezoeken van bossen en natuurgebieden is een van die activiteiten. Een probleem hierbij is dat sinds 2009 een andere manier van bevragen wordt gebruikt. In 2009 en 2010 kreeg de helft van de respondenten nog de oude vraagstelling (nooit, een keer per jaar, meerdere keren per jaar, een keer per maand en meerdere keren per maand) en de helft van de respondenten kreeg de nieuwe vraagstelling. Vanaf 2011 kregen alle respondenten de nieuwe vraagstelling voorgelegd. We maken een indicator op basis van de nieuwe bevraging en kunnen zo een tijdreeks maken vanaf 2009.

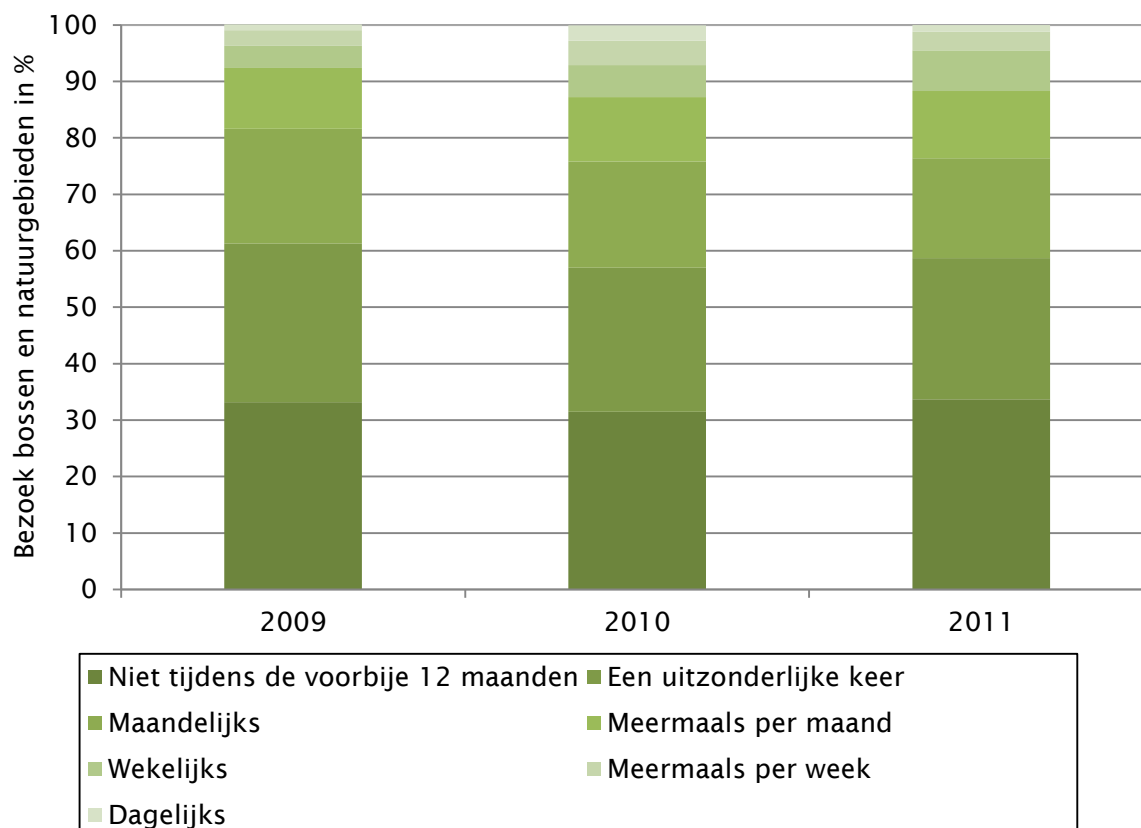
BESPREKING VAN INDICATOR

Een derde van de Vlamingen bezocht tijdens de voorbije 12 maanden geen bos of natuurgebied (figuur 10). Bijna 12% bezocht minstens wekelijks een bos of natuurgebied in 2011. In 2010 waren er significant meer bezoeken dan in 2009. In 2011 was er geen significant verschil met 2009. Bekijken we het aandeel Vlamingen dat minstens meerdere keren per maand een bos of natuurgebied bezoekt tegenover zij die dat minder frequent doen, dan zien we dat zowel in 2010 als 2011 dit aandeel hoger ligt dan in 2009.

METHODE VERGELIJKING IN DE TIJD

De afhankelijke variabele is categorisch en wordt gehercodeerd tot een binaire variabele (1= meermaals per maand of frequenter; 0= 1 maal per maand of minder frequent). We gebruiken opnieuw een binaire logistische regressie waarbij de jaartallen als dummies opgenomen worden (referentie = 2009). Op die manier kunnen we nagaan hoe de frequente bezoekers zich in de tijd verhouden tot de minder frequente bezoekers (tabel 13). Daarnaast voeren we ook een lineaire regressie uit waarbij we de afhankelijke variabele als metrisch beschouwen (zeer lage tot zeer hoge frequentie). De jaartallen worden weer als dummies opgenomen. Op die manier bekijken we de algemene trend in de bezoekfrequentie van bossen en natuurgebieden (tabel 14).

Figuur 10 Bezoek aan bossen en natuurgebieden, in %, 2009-2011

Bron: SCV.

Tabel 13 Parameters van een logistische regressie voor 'bezoek aan bossen en natuurgebieden'

	b	st. fout	sign.	exp(b)
Intercept	-1,486	0,096	0,000	0,226
Jaar2010	0,34	0,132	0,010	1,406
Jaar2011	0,31	0,115	0,007	1,364

Bron: SCV.

Tabel 14 Parameters van een lineaire regressie voor 'bezoek aan bossen en natuurgebieden'

	b	st. fout	sign.
Intercept	2,365	0,055	0,000
Jaar2010	0,216	0,08	0,007
Jaar2011	0,12	0,068	0,078

Bron: SCV.

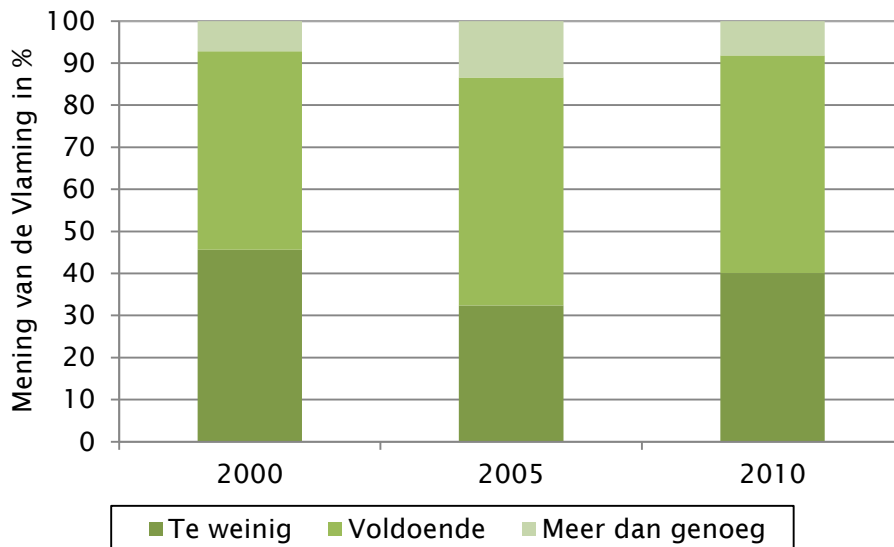
5.8. Indicator over milieubeleidsevaluatie

Een doeltreffend milieubeleid is onder andere afhankelijk van het maatschappelijk draagvlak voor het milieubeleid.

INDICATOR MILIEUBELEIDSEVALUATIE

Mening over de inzet van Vlaanderen om het milieu te beschermen. Deze indicator wordt berekend op basis van de SCV-survey: "Doet Vlaanderen te weinig, voldoende of meer dan genoeg om het milieu te beschermen?"

Figuur 11 Mening over de inzet van Vlaanderen om het milieu te beschermen, in %, 2000-2010

Bron: SCV.

BESPREKING VAN INDICATOR

In 2010 vond 40% van de Vlamingen dat Vlaanderen te weinig doet om het milieu in de wereld te beschermen. Relatief meer hoogopgeleiden vinden dat de overheid te weinig doet (De Smedt, 2012). Er zijn significante verschillen tussen de jaren. In 2000 was het aandeel dat vond dat Vlaanderen te weinig doet, hoger dan in de andere jaren. In 2005 was het aandeel dat vond dat er meer dan genoeg gebeurde, hoger dan in de andere jaren.

METHODE VERGELIJKING IN DE TIJD

De afhankelijke variabele is categorisch en we beschikken over een aantal ver uit mekaar liggende meetpunten. We passen de chi-kwadraattoets toe.

6. Samenvatting

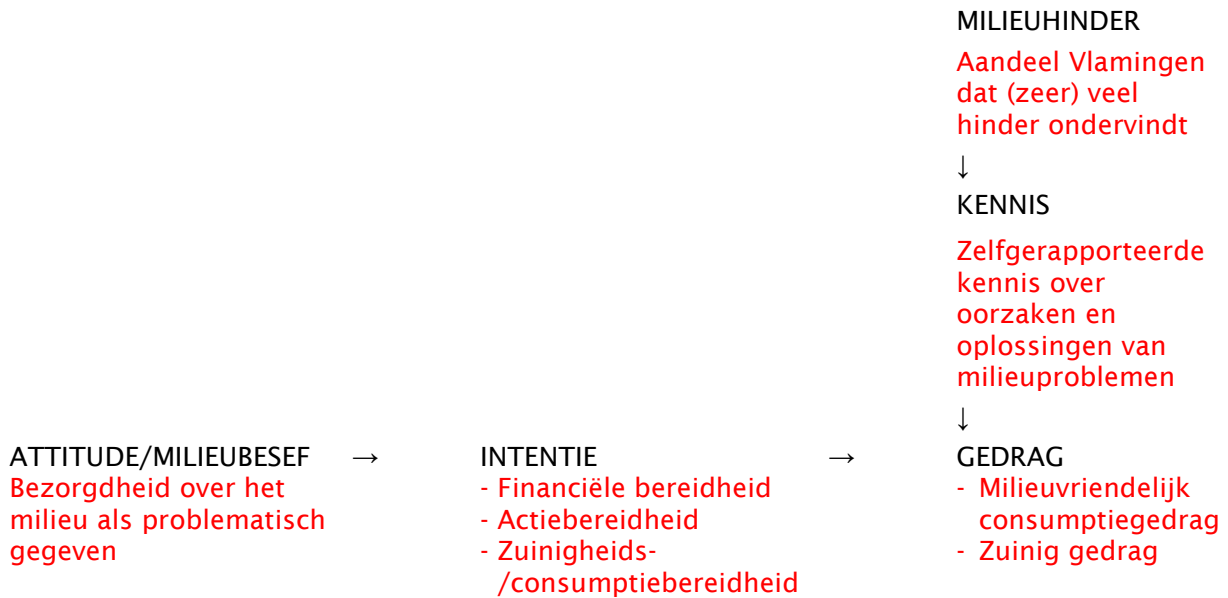
Vanuit het theoretisch model achter de milieumodule van de SCV-survey en op basis van een vereenvoudiging van de "theorie van beredeneerd gedrag" van Ajzen & Fishbein (1980) werd een indicatorenset ontwikkeld over de perceptie, houdingen en gedragingen van de Vlamingen met betrekking tot het milieu. Figuur 12 toont het conceptueel model met de indicatoren.

De indicatoren proberen elk aspect uit de gedragsketen in beeld te brengen. Het **ondervinden van milieuhinder** leidt tot het opbouwen van **kennis over de milieuproblematiek**. Die kennis over het milieu heeft een invloed op het **milieuvriendelijk gedrag** (meer bepaald het consumptiegedrag). De **attitude ten aanzien van het milieu** heeft een effect op de **bereidheid (intentie) om offers te leveren** voor het milieu. Dit verband is eerder zwak. Een sterker verband vinden we tussen de gedragsintenties en het **effectieve milieuvriendelijke gedrag**.

Naast deze indicatoren werden nog 2 draagvlakindicatoren geselecteerd. Het sociaal draagvlak voor natuur wordt beschreven door de indicator '**bezoek aan bossen en natuurgebieden**'. Het draagvlak voor milieubeleid wordt beschreven door de indicator '**mening over de inzet van Vlaanderen om het milieu te beschermen**'.

Deze indicatoren zijn terug te vinden op de website van de Studiedienst van de Vlaamse Regering onder de rubriek Cijfers/Milieu & Natuur. Elke indicator heeft een verwijzing naar een metadatafiche. De indicatoren zullen op regelmatige basis geactualiseerd worden.

Figuur 12 Theoretisch model met bijhorende indicatoren

Referentielijst

- Ackaert, L. (1995). *Onderzoeksrapport culturele verschuivingen in Vlaanderen*.
- Ackaert, L. & Swyngedouw, M. (1998). Milieubesef en milieuedrag van de Vlaming. In: *Vlaanderen Gepeild*, Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behavior*, Englewood Cliffs.
- Becker, J.W., V.d. Broek, A., Dekker, P. & Nas, M. (1996). *Publieke opinie en milieu: een verkenning van het sociale draagvlak voor het milieubeleid op grond van survey-gegevens*.
- Beyst, V. (2006). *Handelen naar geweten, een analyse van het verband tussen milieubesef en milieuvriendelijk gedrag in Vlaanderen*, Stativaria 39, Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Beyst, V. (2011). *Heeft een betere milieukennis een impact op milieubesef en -gedrag bij Vlamingen?*, Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Costello, A.B. & Osborne, J.W. (2005) Best practices in exploratory factor analysis: four recommendations for getting the most from your analysis. In: *Practical assessment, research and evaluation*, volume 10, nr. 7.
- Denis, A. (2011). *Statistics for health, life and social sciences*, www.bookboon.com
- De Smedt, P. (2012). *Percepties over milieu en beleid. Denkt iedereen hetzelfde?*, Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Nelissen, N., Perenboom, R., Peters, P. & Peters, V. (1987). *De Nederlanders en hun milieu, een onderzoek naar het milieubesef en het milieuedrag van vroeger en nu*.
- Pickery, J. (2012). *Het onderzoeken van veranderingen in de tijd met cross-sectionele surveys, SVR-Methoden en Technieken*.
- Schreurs, L.J. & Nelissen, N.J. (1975). *Het meten van milieubesef*, Raad der Europese gemeenten, Maastricht.
- Steg, L. & Buijs, A. (2004). *De psychologie van milieuedrag en natuurbeleving*, Psychologie en duurzame ontwikkeling.
- Swyngedouw, M. & Caals, T. (2001). *Milieubesef en milieuedrag in Vlaanderen: 1996-2000*, IPSoM-bulletin 2001/4, KU Leuven.
- Vlaamse Overheid, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie (2011). *Definitief ontwerp MINA-plan 4*.

Bijlage 1: Milieumodule SCV-survey 2010

Vraag 131

Ik ga u nu een aantal uitspraken over het milieu in Vlaanderen voorlezen.

In welke mate bent u het oneens of eens met deze uitspraken?

- Lucht, water en bodem in Vlaanderen zijn sterk verontreinigd
- De toestand van ons leefmilieu is problematisch.
- De meeste milieuproblemen in Vlaanderen worden overdreven
- Ik maak me zelden zorgen over milieuvervuiling in Vlaanderen
- Al dat praten over milieuvervuiling in Vlaanderen maakt de mensen ongeruster dan nodig
- We maken ons tegenwoordig te veel zorgen over de toekomst van het milieu en te weinig over de prijzen en de werkgelegenheid
- Vrijwel alles wat we in het moderne leven doen schaadt het milieu
- De mensen maken zich er te veel zorgen over dat de vooruitgang het milieu zal schaden
- De toestand van het milieu is een bedreiging voor mijn gezondheid
- De toestand van het milieu voor de volgende generaties wordt bepaald door wat wij vandaag doen en laten
- De achteruitgang van het milieu heeft gevolgen voor mijn eigen leven

1: helemaal oneens

2: oneens

3: noch eens noch oneens

4: eens

5: helemaal eens

7: geen mening

8: geen antwoord

Vraag 132

Om de milieuvervuiling in Vlaanderen tegen te gaan zijn de mensen al dan niet bereid om bepaalde inspanningen te leveren. Ik ga 8 keer twee uitspraken voorlezen. Kunt u telkens zeggen welke van deze twee uitspraken het dichtst bij uw eigen opvatting staat?

1: Ik ben bereid een extra milieubelasting te betalen

2: Ik ben niet bereid een extra milieubelasting te betalen

8: geen antwoord

Vraag 133

1: Ik ben bereid deel te nemen aan een protestvergadering tegen een milieuvervuilende fabriek in mijn omgeving

2: Ik ben niet bereid om deel te nemen aan een protestvergadering tegen een milieuvervuilende fabriek in mijn omgeving

8: geen antwoord

Vraag 134

1: Ik wil milieuvriendelijke producten kopen, zelfs al zijn die duurder dan milieuvervuilende producten

2: Ik wil geen milieuvriendelijke producten kopen wanneer deze duurder zijn dan milieuvervuilende producten

8: geen antwoord

Vraag 135

1: Ik ben bereid minder water, elektriciteit en brandstof te gebruiken

2: Ik ben niet bereid minder water, elektriciteit en brandstof te gebruiken

8: geen antwoord

Vraag 136

1: Ik wil de auto wat vaker laten staan

2: Ik zal de auto niet minder gebruiken

8: geen antwoord

9: U beschikt niet over een auto

Vraag 137

- 1: Ik ben bereid minder goederen te consumeren en te verbruiken
- 2: Ik ben eigenlijk niet bereid minder goederen te consumeren en te gebruiken
- 8: geen antwoord

Vraag 138

- 1: Ik ben bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen
- 2: Ik ben niet bereid een milieutaks op vervuilende producten te betalen
- 8: geen antwoord

Vraag 139

- 1: Ik wil deelnemen aan een optocht voor het behoud van de natuurgebieden in Vlaanderen
- 2: Ik ben eigenlijk niet bereid om deel te nemen aan een optocht voor het behoud van de natuurgebieden in Vlaanderen
- 8: geen antwoord

FILT: STEL VRAAG 140 INDIEN CODE 1 OP VRAAG 132

Vraag 140

U bent bereid een extra milieubelasting te betalen. Hoeveel bent u bereid jaarlijks te betalen voor een extra milieubelasting?

- 1: 1 - 10 euro / 40 - 400 Bef
- 2: 10 - 20 euro / 400 - 800 Bef
- 3: 20 - 30 euro / 800 - 1200 Bef
- 4: 30 - 40 euro / 1200 - 1600 Bef
- 5: 40 - 50 euro / 1600 - 2000 Bef
- 6: meer dan 50 euro / meer dan 2000 Bef
- 8: geen antwoord

Vraag 141

De volgende vragen gaan over de wijze waarop u in uw leven dagdagelijks handelt. Kunt u mij vertellen of u nooit, zelden, soms, dikwijls of altijd of bijna altijd volgende zaken doet.

- Glas sorteren voor recyclage
- Papier sorteren voor recyclage
- PMD, dit is plastic, metaal en drankverpakkingen sorteren voor recyclage. Dit is ook bekend als 'blauwe zak'
- Andere plastic, buiten PMD, bijvoorbeeld plastic zakjes, botervlootjes, yoghurt potjes sorteren én naar het containerpark brengen
- Groenten-, fruit - en tuinafval of GFT sorteren; compostvat, composthoop en wormenbakken worden meegerekend
- Met je eigen boodschappentas naar de winkel gaan
- De kraan dicht draaien tijdens handen wassen, tanden poetsen, scheren of wanneer je de vaat doet
- Elektrische apparaten uitzetten wanneer je ze niet gebruikt
- Licht uit doen wanneer je een ruimte verlaat
- Biologische producten kopen zoals groenten, fruit, vlees
- Afval oprapen die anderen in de natuur achterlaten
- Protesteren wanneer iemand afval op straat werpt
- Alleen maar de ruimtes verwarmen waar het echt nodig is
- Voor korte ritjes de fiets nemen of te voet gaan
- Hervulbare verpakking kopen zoals wasverzachter, waspoeder, zeep,...
- Milieuvriendelijke producten kopen zoals schoonmaakmiddelen, gerecycleerd papier, natuurverf, herlaadbare batterijen....
- Regenwater gebruiken

- 1: nooit
- 2: zelden
- 3: soms
- 4: dikwijls
- 5: altijd of bijna altijd
- 8: geen antwoord

FILT: STEL VRAAG 142 INDIEN CODE 2, 3, 4 OF 5 OP ITEM OVER REGENWATER IN VRAAG 141

Vraag 142

U gebruikt regenwater.

Gebruikt u regenwater?

- om de tuin te besproeien
- voor de wasmachine
- om de toiletten door te spoelen
- om de kamerplanten water te geven
- om de auto te wassen
- om schoon te maken
- andere (ENQ. : SPECIFICEER)

1: ja

2: neen

8: geen antwoord

9: niet van toepassing

Vraag 143

Ik zal een aantal vormen van milieuverontreiniging voorlezen. Kunt u me zeggen in welke mate u zelf met deze vormen van milieuverontreiniging geconfronteerd wordt?

- Smog
- Schuimvorming op waterlopen
- Stank veroorzaakt door agrarische activiteiten, land- en tuinbouwactiviteiten
- Bomen hebben last van vroegtijdig bladverlies of van aantasting van de bladeren
- Stank veroorzaakt door waterlopen
- Lawaai veroorzaakt door luchtverkeer
- Zwerfvuil
- Stank veroorzaakt door industrie
- Lawaai veroorzaakt door wegverkeer
- Stank veroorzaakt door wegverkeer
- Een teveel aan licht 's nachts
- Lawaaihinder 's nachts

1: zeer weinig

2: eerder weinig

3: niet veel en niet weinig

4: eerder veel

5: zeer veel

8: geen antwoord

9: niet mee geconfronteerd

Vraag 144

Op kaart 56 staan een aantal vormen van milieuverontreiniging. Kan u mij zeggen welke vorm u het meest bedreigend vindt?

1: luchtverontreiniging

2: bodemverontreiniging

3: verontreiniging van het oppervlakte- en grondwater

4: broeikaseffect

5: afval

6: geluidshinder

7: teloorgang van de natuur en uitsterven van soorten, aantasting van bossen, versnippering

8: verspreiding van gevaarlijke stoffen in het milieu

9: genetische manipulatie

10: andere (ENQ. : SPECIFICEER)

77: weet niet

88: geen antwoord

Vraag 145

Mensen krijgen informatie over de oorzaken van milieuverontreiniging uit verschillende bronnen. Hoeveel vertrouwen stelt u in elk van de volgende bronnen voor correcte informatie over oorzaken van milieuverontreiniging?

- bedrijven en industrie
- milieuorganisaties
- overheid
- kranten
- radio of TV
- universitaire onderzoeksinstellingen
- onderwijs

- 1: helemaal geen vertrouwen
- 2: niet veel vertrouwen
- 3: een beetje vertrouwen
- 4: veel vertrouwen
- 5: zeer veel vertrouwen
- 7: geen mening
- 8: geen antwoord

Vraag 146

Nu volgen een aantal zaken die de overheid zou kunnen doen om de milieuvervuiling in Vlaanderen tegen te gaan. Zou u mij kunnen zeggen in welke mate u hier voorstander van bent? U kan punten geven van nul tot tien.

Hoe sterker u voor een bepaalde maatregel bent hoe meer punten u geeft. Hoe sterker u tegen een bepaalde maatregel bent hoe minder punten u geeft.

Hoeveel punten geeft u voor:

- Strengere sancties voor het niet naleven van de afvalnormen
- Hogere heffingen op water
- De taksen op energie zoals elektriciteit en brandstof verhogen
- De wegentaks voor auto's sterk verhogen
- De belastingaftrek voor woon- werkverkeer met privé-wagens afschaffen
- Autoverkeer in dorpskernen en stadskernen sterk bemoeilijken
- De afvalnormen voor de industrie verstrengen
- De afvalnormen voor de veeteelt, pluimvee en varkensteelt bedrijven verstrengen
- Milieuschadelijke producten zwaarder belasten
- Milieuvriendelijke producten goedkoper maken
- Stimuleren van technische oplossingen voor een beter milieu
- Opleggen van productiebeperkingen voor milieuvriendelijke producten of productieprocessen
- Invoeren van keurmerken (labels) voor milieuvriendelijke producten
- Het gebruik van openbaar vervoer stimuleren

0: heel sterk TEGEN deze overheidsmaatregel

1:

2:

3:

4:

5:

6:

7:

8:

9:

10: heel sterk VOOR deze overheidsmaatregel

77: weet niet

88: geen antwoord

Vraag 147

Gebruikmakend van kaart 58b wat is volgens u de belangrijkste oplossing voor de milieuproblemen?

- 1: een mentaliteitswijziging en/of gedragswijziging bij de mensen
- 2: technologische ontwikkelingen
- 3: beleidsmaatregelen (wetgeving, reglementering, taksen en subsidies...)
- 7: weet niet
- 8: geen antwoord

Vraag 148

In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?

- De overheid stimuleert milieuvriendelijk gedrag
- De overheid voert een goed milieubeleid
- De overheid levert mij informatie die gericht is op milieuvriendelijk handelen
- De overheid maakt vooral milieuregels
- De overheid is zelf een milieuvriendelijke organisatie
- De overheid heeft een duidelijke visie met betrekking tot milieu

1: helemaal oneens

2: eerder oneens

3: noch eens, noch oneens

4: eerder eens

5: helemaal eens

7: weet niet

8: geen antwoord

Vraag 149

Gebruikmakend van kaart 60 hoe beoordeelt u uw kennis over de volgende milieubeleidsinstrumenten?

- het smogalarm?
- de ecoscore voor voertuigen?
- het bodemattest?
- de watertoets?
- de subsidies voor energiebesparende maatregelen?
- de afvalwatertaks?
- de aanvaardingsplicht voor producenten van elektrische toestellen, autobanden enz.?
- de milieuvergunning voor het kappen van bomen in de tuin?
- de dikke truiendag?

1: ja, ik weet wat dit is

2: ik heb hier al van gehoord maar weet niet goed wat dit is

3: neen, ik ken dit niet

8: geen antwoord

Vraag 150

Algemeen gesproken in welke mate is het mogelijk om de milieuvervuiling in Vlaanderen echt tegen te gaan?

1: totaal onmogelijk

2: weinig of niet mogelijk

3: min of meer mogelijk

4: best mogelijk

5: zeer goed mogelijk

7: weet niet

8: geen antwoord

Vraag 151

Welke groep kan volgens u het meest doen om het milieu te beschermen en de milieuvervuiling tegen te gaan?

1: Mensen zoals u en ik

2: De landbouwers en (vee/pluimvee) teeltbedrijven

3: De overheid

4: De industrie

7: weet niet

8: geen antwoord

Vraag 152

Sommige mensen zeggen dat de bescherming van het milieu zal gepaard gaan met een verlies van jobs. Anderen zeggen dat dit geen invloed zal hebben op het aantal jobs. Nog anderen zijn van mening dat de bescherming van het milieu een toename van jobs met zich mee zal brengen. Wat is uw opvatting hierover?

- 1: een verlies van jobs
- 2: geen invloed op het aantal jobs
- 3: een toename van jobs
- 7: weet niet
- 8: geen antwoord

Vraag 153

Sommige mensen zeggen dat de bescherming van het leefmilieu zal gepaard gaan met minder economische welvaart. Anderen zeggen dat de bescherming van het leefmilieu evenveel of meer welvaart met zich meebrengt.

Wat is uw opvatting hierover?

- 1: minder welvaart
- 2: evenveel welvaart
- 3: meer welvaart
- 7: weet niet
- 8: geen antwoord

Vraag 154

Op kaart 63 staan een aantal zaken die van belang kunnen zijn voor de gezondheid. Kan u voor elk van die zaken aangeven in welke mate u ze belangrijk vindt voor uw gezondheid. U kan een score geven van 0 tot 10. Een score 0 betekent dat dit volgens u helemaal niet belangrijk is en een score 10 dat dit zeer belangrijk is.

In welke mate vindt u [*item*] belangrijk voor uw gezondheid?

- Erfelijke factoren
- Leefgewoonten zoals eventueel rookgedrag, eetgewoonten, lichaamsbeweging,...
- Arbeidsomstandigheden zoals werkdruk, mogelijkheid om gezond en veilig te werken,...
- Leefmilieu met name water, lucht, bodem
- Woonomgeving
- Inkomen
- Sociale contacten met gezin, collega's, vrienden,...

Vraag 155

Sommige landen doen meer om het milieu in de wereld te beschermen dan andere landen. Denkt u dat Vlaanderen in het algemeen te weinig, voldoende of meer dan genoeg doet?

- 1: te weinig
- 2: voldoende
- 3: meer dan genoeg
- 7: weet niet
- 8: geen antwoord

